

Rapport från
en ockuperad fabrik

PER-ERIK PERSSON

notis

© Per-Erik Persson

NOTIS

www.notisforlag.se, info@notisforlag.se

FOTO Per-Erik Persson

FORM, TYPOGRAFI & OMSLAG Andreas Stephens

ISBN 978-91-976701-1-1

Innehåll

TACK	5
FÖRORD	7
En fabrik blir till	11
Latinamerika, drömmarnas centrum?	15
Historisk bakgrund	17
De mörka åren under 1970-talet	23
En ekonomisk berg och dalbana	29
La Toma – The Take	33
Stolthet och fördom	39
En solidaritet växer fram	41
Den röda leran	47
Tiden innan ockupationen	51
Kooperativ eller ej	57
Zanón es del pueblo! (Zanón är folkets!)	61
Varför Zanón är folkets	67
Ett ursprungsfolk och ockuperande arbetare i samarbete	71
En mapucekollektion	79
Zanón idag	81
BILAGOR	
Lagförslag presenterat av arbetarna den 1:a maj 2006	91
Till justitieministern i Regionen	93
KRONOLOGI	97
NOTER	109

Tack

DENNA BOK HADE inte varit möjlig utan många människors hjälp. Skrivandet i sig har varit en ensam process under lång tid och jag hade inte klarat det utan det peppande stöd som mina närmaste vänner gett mig. Mitt besök i Argentina gick i generositetens tecken – ett stort tack till alla som öppnat sina hem för mig, särskilt tack till Daniela och Fernando, Mercedes och Carlos, familjen Nancuqueo. Tack Eliot Brat för alla dörrar du öppnade. Tack Diana Mulinari för ditt stöd och de kontakter du försåg mig med. Detsamma gäller Ana Maria och Omar, ert hem är en oas utan vars vatten min resa hade blivit en torr erfarenhet.

Denna historia hade aldrig getts ut utan Andreas Stephens oförtröttligt positiva inställning och outhärliga hjälp – tack för allt!

Ett särskilt tack till alla som ställde upp för mig när jag själv kom i konflikt med min arbetsgivare – denna boken är till oss, som liksom framtiden tillhör de modiga.

Per-Erik Persson
Malmö, 2007

Förord

DET FINNS IDAG, i Sverige, ett utbrett missnöje över fackförbundens agerande. Även om det var ett par år sedan vi kunde läsa om skandalösa pampar som supit och betalat strippor med medlemmarnas pengar, står det klart att ingen av de senaste avtalsrörelserna kunnat råda bot på de ojämnliska löner som råder mellan män och kvinnor. Inför avtalsrörelserna har det också blivit vanligt att LO's ekonomer går ut med procentenehter inom vilka löneökningarna bör hamna för att inte riskera välfärden genom en ökad inflation. De fackliga representanterna har på många sätt fjärrat sig från de medlemmar som de är satta att företräda. Idag ska medlemmarna löneförhandla individuellt och fackets roll har istället blivit serviceinrättningens. Fackets medlemmar frågar sig; ”vad kan facket göra för mig?” och ombudsmännen bjuder över varandra i spahelger och finlandskryssningar för att kunna locka nya förtroendevalda. Denna utveckling har underminerat förtroendet för facket som en organisation som driver på för en förbättring av sina medlemmars anställningsförhållanden.

I takt med att arbetsmarknaden blivit global har också många arbetare sett sina jobb försvinna. Först till låglöneländer i Europa och sedan till Asien, Sydamerika och Afrika där speciella frihandelsområden inrättats. Denna konkurrens har de svenska fackföreningarna stått tandlösa

inför, ingen tycks ens bekymra sig om att åtminstone ordna ordentliga avgångsvederlag (till skillnad från flera andra EU-länder där avgångsvederlagen kan vara upp till fem gånger så höga som i Sverige) utan man konstaterar faktum och inriktar sig på att se till att turlistan följs och att politikerna ordnar med jobbsökarkurser. De svenska arbetarna står utan verktyg till inflytande. De har i och för sig något år på sig att hitta ett nytt jobb innan de är utförsäkrade, men gemenskaperna slås sönder och många riskerar att hamna utanför samhällets trygghetssystem som i vårt land är uppbyggt kring dem som har jobb.

Utbrändhet är ett välkänt fenomen idag. Det förekommer inom alla samhällsskikt, det drabbar personer i alla branscher. Det ökade arbetstempot i kombination med minskade möjligheter att ifrågasätta arbetsgivarens rätt att leda och fördela arbetet gör att många går in i väggen. Den som misslyckas med att hitta ett bra tempo får gå i terapi och sedan sakta arbetsträna, men ingen ifrågasätter det tempo som vi nu alla förväntas klara av.

De unga som idag möter arbetsmarknaden får se fram emot att under flera år arbeta på vikariat, varva deltider med studier, ha flera olika jobb, vara beredda vid telefonen för att förhoppningsvis kunna få hoppa in ett par timmar för att någon blivit sjuk. Det är en arbetsmarknad där tryggheten försvunnit till förmån för just-in-time delivery och slimmade organisationer. Personalomsättningen har ökat och bemanningsföretagen har kommit för att stanna. Genom att hyra in personal slipper företagare att betala avtalsenliga löner, de slipper undan mycket av ansvaret och det blir istället upp till den flexibla inhyrde att se till så att hennes/hans rättigheter inte kränks. Bemanningsföretagen

har skapat ett ambulerande B-lag som varje dag står beredda att rycka in där de tillfälligt behövs. Levnadsförhållandena för detta B-lag är nog inte vad socialstyrelsen skulle anse vara att rekommendera för blivande föräldrar, vilket kan vara ytterliggare en anledning till varför många väntar med att skaffa barn.

Låter det deprimerande? Hopplöst och kanske uppgivet? Tyvärr så menar jag att denna beskrivning av Sverige är sann. Vad kan vi göra? Finns det några alternativ eller är det rädda sig den som kan? Jag tror att det går att göra något och det är den övertygelsen som drivit mig att skriva om händelserna i keramikfabriken i Neuquén i Argentina. Det är tyvärr inte lika lätt att i Sverige hitta positiva exempel på hur fackföreningar kan göra skillnad i modern tid.

Arbetarna i Argentina har gjort något så ovanligt som att ockupera sin fabrik. Det innebär att de tagit den i besittning trots att de inte har äganderätten till den. I samband med att ägaren till fabriken försökte stänga verksamheten beslutade arbetarna att tillsammans göra allt för att få ha verksamheten kvar. Ockupationen började under hösten 2001 och pågår fortfarande. Den juridiska delen av konflikten är ännu inte löst men facket fick 2006 rätt att under 3 år fortsätta bedriva verksamheten under sitt nya varumärke, FASINPAT (Fábrica sin patrón – Fabrik utan chef). Våren 2004 reste jag till fabriken för att försöka förstå hur arbetarna lyckats försvara sin arbetsplats. Jag fann en historia som förhoppningsvis kan inspirera andra att utforska möjligheterna med facklig organisering. Jag anser att vi här i Sverige måste börja fundera över hur det ser ut på våra arbetsplatser, inte minst med tanke på den situation som idag råder. Med Sverigedemokraternas framgångar i valet

2006 får frågan ännu större tyngd – de lyckades nämligen attrahera stora delar av dem, vars missnöje fick dem att i brist på ett starkare alternativ välja främlingsfientligheten framför solidariteten. I Sverigedemokraternas framgångar ser jag en oroväckande spridning av uppgivna känslor. Många tror inte att något positivt längre är möjligt. Flera tvivlar på framtiden, allt de därför bryr sig om är att rädda det lilla de har från olika hot utifrån. Denna bok vänder sig till alla som är förbannade och bittra men också, trötta på att hålla handen i fickan och tungan i styr – historien som jag skall berätta handlar om att tillsammans skapa förutsättningar för en bättre framtid.

En fabrik blir till

HISTORIEN OM KERAMIKFABRIKEN i Neuquén börjar med en FN-utredning som finner rikliga fyndigheter i regionen av en röd lera som lämpar sig särskilt väl för keramikproduktion. FN-utredningen hade som syfte att kartlägga Argentinas tillväxtmöjligheter och gjordes 1976, under den rådande militärdiktaturen. Resultatet från studien kom – i enlighet med syftet – att attrahera investeringsvilligt kapital. Det blev en italiensk ättling, Luiggi Zanón, som tillsammans med stora summor allmänna medel och subventioner drog igång keramikfabriken – Zanón Ceramica – i den nya industripark som anlagts mellan städerna Neuquén och Centenario.

Öppnandet av fabriken var bara ett i ledet av flera nya fabriker som under slutet av 1970-talet och början av 1980-talet skulle komma att lägga grunden för regionens tillväxt. Detta fick staden Neuquén att växa och attrahera en mängd unga människor, som sökte sig till de välbetalda jobb som erbjöds inom den nya industrin. Många människor hade redan tidigare sökt sig till Neuquén för att jobba inom en industri som främst kretsat kring energiutvinning och gruvdrift. Idag söker sig arbetare till Zanón Ceramica för att de hört att där finns jobb, vilket är en bristvara runt om i Argentina idag.

Synen som möter dagens besökare är varken speciell eller iögonfallande. Från motorvägen mellan Centenario

och Neuquén dyker fabriken plötsligt upp mitt i det karga och torra landskapet. Det är en stor fabrik men från vägen syns inte mycket mer än entrégrinden där lastbilarna kör in med råvaror och ut med keramik. Arbetarna har nu också ställt upp ett tält där de säljer direkt till konsumenterna, tidigare sköttes försäljningen av butiker runt om i landet men det är inte alla som tagit in arbetarnas keramik igen efter ockupationen. Inne på området finns en gammal administrationsbyggnad som ledningen använde och som arbetarna idag symboliskt övergett. På den skylt som tidigare förkunnade att här ligger Zanón Ceramica har man idag lagt till att den är kontrollerad av sina arbetare.

Också jag sökte mig till Zanón Ceramica, men inte för att söka jobb utan för att jag ville veta hur det kom sig att man hösten 2001 i denna – från utsidan så anspråkslösa – fabrik bestämt sig för och lyckats att illegalt ockupera produktionen. Även om jag inte förväntat mig att hitta svaret så långt tillbaka i tiden som åren för militärjuntan 1976–1982 så spelar bakgrunden en viktig roll i överbryggandet mellan vad som tillsynes verkar vara ett uttryck för äkta revolutionär anda i sann Che Guevara-stil¹ och den uppgivna och undertryckta stämning som råder i fabriker runt om i världen.

Många intellektuella har besökt Argentina för att studera den ovanliga utveckling som där skett. Idag räknar man i Argentina med att cirka 170 fabriker² är övertagna av sina arbetare. Dessa fabriker ger jobb åt mer än 10.000 arbetare³. Det finns många intressanta aspekter på denna utveckling att studera. En del vill ha det till att man i Argentina visar vägen för resten av världens förtryckta. Andra reser hem med en besvikelse över att radikaliteten bytts ut mot vardagsrealism

och förhandlingar. Vi är många som letar efter tecken på att världen håller på att förändras till det bättre, ett letande som pågått under mer än ett sekel.

Under min resas gång fick jag konfrontera mina egna och andras föreställningar om den sociala revolutionens nödvändiga utveckling i Argentina. Inte sällan träffade jag européer som uttryckte sin besvikelse över den avmattning av konflikten som vi alla kunde uppleva under våra korta uppehåll på fabriken. Själv hade jag en mängd förhoppningar om vad jag skulle kunna finna hos arbetarna; ett miljömedvetande, ett nära samarbete med ett av Syd-amerikas äldsta överlevande ursprungsfolk Mapuce⁴, unika stämningar av ansvarstaganden. Jag skulle komma att bli delvis besviken, och det tåls att sägas att det var tufft att inse att mina förhoppningar inte skulle kunna infrias till fullo. Å andra sidan vem var jag att förvänta mig något från människor i en region jag bara knappt känt till?

*“Jag slåss mot väderkvarnar för det är min passion.
Ju större desto bättre, det utvecklar mitt mod.
Folk tror att jag är galen, en rest från det förgångna.
Men se på dom som klagat hur dom flaxar i sin hållningslöshet!
Dom liknar gamla nötta, trötta kvarnar. Såna rider jag ner!*

*För jag rider framåt, jag rider över havet.
Jag rider med vindarna som blåser över vattnet.
För jag har en längtan, en tanke och en mening.
Och inget kan hindra den att nå till horisonten!”*

utdrag ur Björn Afzelius *Don Quijote*, musik av Silvio Rodriguez

Latinamerika, drömmarnas centrum?

DET ÄR LÄTT att måla upp bilder av hur andra människor är, det sker ofta utan att vi tänker på det. Våra generaliseringar bygger på flyktiga intryck, ett hopkok av bilder som förmedlats oss via musik, tidningar, radio och genom möten med andra. Alla har vi fördomar, även jag. Våra fördomar kan vara positiva, göra oss öppna mot andra men också verka motsatt, skapa negativa förväntningar på andra. När man som jag ville försöka förstå andra människors val så är det viktigt att vara medveten om vilka förväntningar man har. Under min förberedelsestid hemma i Sverige slukade jag den nostalgiska flora av myter som spridits från Sydamerika; Cornelis Vreeswijk och Björn Afzelius, i sin tur inspirerade av de i Latinamerika odödliga Victor Jara, Violeta Parra och Silvio Rodriguez för att bara nämna några. Många skulle säkert kunna se arbetarna framför sig i Björn Afzelius text.

Det är lätt att låta sig ryckas med. Men den romantiska bubblan spricker snabbt när man landar i verkligheten. När jag fått lite distans så kändes det som att Latinamerika fått fungera som vårt hoppas alibi, platsen för våra utopiers förverkligande, inte som Eldorado utan som det jämlika samhällets förkämpar. Trots att vi hemma i Sverige räds våra grannar och arbetskamrater anser vi oss kunna förvänta oss en alltid spirande solidaritet latinamerikaner emellan.

Kanske skiljer sig den latinamerikanska medborgaren fundamentalt från den nordeuropeiska, kanske är de av

bättre revolutionärt virke? Jag hoppas genom min berättelse från Zanón och Mapucefolket kunna slå hål på en del av dessa myter och istället erbjuda bilder som gör det lättare för oss att sätta oss in i deras verkliga situation. Det är inte min avsikt att försöka bevisa hur ockupationen av Zanón är en naturlig och förväntad reaktion på det samhälle så många av oss skulle vilja lämna åt historien. Snarare önskar jag kunna leda läsaren genom en berättelse om hur människan tillsammans med andra kan förändra både sig själv och sina livsbetingelser genom ett målmedvetet samarbete.

Historisk bakgrund

UNDER HÖSTEN 2001 spreds nyheten världen över att en fabrik i nordvästra Patagonien illegalt ockuperats av sina arbetare. Det gick inte läsa om det i DN eller höra om det på radio men via Internet nåddes indymediabesökaren⁵ av den ovanliga nyheten. Jag fick själv höra om ockupationen via de latinamerikaner som jag då sände radio tillsammans med i Lund. Under december månad 2001 krackelerade så den argentinska ekonomin och det gick inte längre att undgå att nås av de stora mediernas rapporteringar från ett Argentina satt i kaos. Bakgrunden till landets ekonomiska kollaps står att finna i den av IMF och Världsbanken uppmuntrade politiken. I Argentina hade man sålt allt. Rika statliga företag med långsiktiga placeringar såldes för spottstyvror genom en komplicerad kedja av korrupta politiker och minst lika korrupta värderingsfirmor (likt investmentbanken Carnegies roll i privatiseringarna i Sverige). Företagen undervärderades till förmån för utländska investerare, vars klipp hyllades som ett Argentina som visar vägen. När jag skulle söka det SIDA-finansierade stipendiet för mindre fältstudier i utvecklingsländer (MFS) ansågs Argentina inte längre vara ett u-land. SIDA:s hemsida var dock dåligt uppdaterad och under våren 2003 kom larmrapporter om barn som svalt ihjäl. Fortfarande när man går på gatorna i centrala Buenos Aires kan man undgå att se den fattigdom som brutalt drabbat landet och lämnat 50 %

Här syns piqueteros på den motorväg som förbinder Avellaneda med Buenos Aires Centrum, till minne av Dario och Maxi, två piqueteros som dödades av polis vid en vägblockad.

av befolkningen att leva på mindre än 1 dollar om dagen.⁶ Men för den som lämnar shoppingstråkens dignande butiker eller kanske hindras i sin framfärd av en ”piquete” (en vägblockad)⁷ framträder utarmningen och osäkerheten i form av stora demonstrationer för höjandet av socialbidraget eller för höjandet av den personliga säkerheten. Den ekonomiska krisen har nämligen förutom att sopa undan benen för stora delar av arbetsmarknaden också initierat en lavinartad ökning av antalet så kallade expresskidnappningar. Människor kidnappas under kort tid och bjuds på en VISA-tour där man tvingas att ta ut sina besparingar. För att stävja denna brottslighet har argentinska polisen tagit hjälp av Colombiansk expertis, vilket är ytterliggare ett tecken på hur Argentina har närmat sig resten av de

latinamerikanska länderna.⁸

Argentina var länge, och är på flera sätt fortfarande, det mest "europeiska" landet i Latinamerika. Boulevarderna har jämförts med Paris, de "fina" områdena är de "Italienska", argentinarna skryter med att ha såväl världens längsta gata och världens bredaste. Men även om den argentinska identiteten officiellt är stolt, på gränsen till högdragen i tangotakt, så möter den som lämnar centrum eller Rio de la Plata, en annan identitet, eller snarare, flera andra identiteter, för Argentina rymmer en mängd kulturella influenser. Kanske är Argentina Latinamerikas motsvarighet till smältdegeln USA? Här rymmer asiatiska butiker, i folkmun kallade kinesiska, den vida efternamnsfloran bär tydliga tyska, ryska och engelska drag. Flera ursprungsfolk finns representerade och många latinamerikaner har sökt sig till Argentina, ett Argentina som kunnat erbjuda obruten mark och arbetstillfällen.

De flesta som, liksom Evert Taube, anlände med båt till Buenos Aires stannade inte i storstaden. Många lockades av det väldiga Pampas och en del försökte slå sig till ro i de södra delarna av landet. Här skulle de möta ett folk som stått emot såväl de krigiska inkafolken som den spanska kronans koloniseringsambitioner – Mapuce.

Mapucefolket är ett ursprungsfolk som lever i de södra delarna av Argentina och Chile. Det skulle dröja ända tills slutet av 1800-talet innan deras nation (Meli Wixan Mapu) upplöstes av den argentinska armén. Mapucefolket ser än idag den argentinska invasionen som ett svek, mapuce hade hjälpt till att lägga grunden för den argentinska republiken och de hoppades på ett samstyre i de områden som överlappade de båda nationerna.

Mapucefolket påminner än idag argentinarna om sin så kallade stolta historia och jag mötte under min resa ungdomar som vägrar att fira ”upptäcktsdagen av Latinamerika” trots den officiella status som denna högtidsdag betingar i Argentina idag.

De spanska och brittiska invasionerna förde med sig en stor invandring men Argentina har även stått värd för människor från andra delar av världen. I till exempel Libanon finns numera en *matetradition* (populär thédryck) överförd från Argentina med hemvändare. I Misiones i norra Argentina finns en svenskby och ett av landets storlag – Boca Juniors – bär Sveriges färger efter en lastbåt som av en händelse la till i Buenos Aires hamn. Något större inflytande från Sverige kan vi inte skryta med. Människorna som sökte sig till Argentina har alla tagit med sig något. Italienerna gav upphov till den speciella melodiosa accenten som skiljer argentinarna från sina grannar. De tog också med sig dragspelet och traditionen att äta Ñoquis den 29:e varje månad.

Vilka var de människor som sökte sig till Argentina under 1800 och 1900-talet? Utan att dyka alltför djupt i historien så finner vi, likt vår svenska vallfärd från svält och politisk/religiös förföljelse, människor drivna av stora ambitioner. Hit kom syndikalister, anarkister och andra människor med ideal som de hoppades kunna förverkliga i en ny skön värld. Deras inflytande på den argentinska historien är tydlig då deras idéer fick fäste och växte till stora demonstrationer som brutalt slogs ner när industrialiseringen skulle befrukta landet.

Det rebelliska patagonien, även kallat det tragiska patagonien, är en viktig del av den argentinska historien. Under början av 1900-talet, samtidigt som den ryska revolutionen och första världskriget, uppstod flera konflikter mellan bomullsarbetare och deras arbetsköpare. Arbetarna strejkade för att få vaxljus, 100 pesos i månadslön samt för att instruktionerna på förbandslådan skulle vara på spanska istället för på engelska. Bomullsarbetarna var enkla människor, de kom från Chile, en del var anarkister från Europa, andra gauchos. Militären visade ingen hänsyn utan tillfångatog strejkande och sköt dem utan rättegång, minst 1500 arbetare avrättades av militären. Dessa händelser skakade arbetarrörelsen som med få undantag valde att respektera den tystnad som regeringen uttryckte för att inte stöta sig med militären. Ingen nämnde händelserna, någon utredning tillsattes inte och ingen ursäkt kom.

Både tystnaden, rädslan för att uttrycka sin åsikt eller ta ställning och motviljan att blunda, att inte kunna instämma i förnekelsen, ryms hos det argentinska folket. Vi har liknande, om än inte i närheten av lika grymma, motsättningar idag i Sverige. Mobilringande ungdom dömdes som hot mot demokratin i Göteborg, domar som bar en prägel av en stat som söker syndabockar för sitt eget misslyckande. Polisbrutaliteten mot fackliga blockader i Malmö rimmar illa med ett demokratiskt samhälles strävan efter förnuft och dialog. Vid varje konflikt finns det en möjlighet att blunda men också en möjlighet att lyssna och ta ställning.

